

skiej Misji Katolickiej ks. prałat Franciszek Mrowiec zapoznaje z rolą Kościoła i duszpasterstw w umacnianiu poczucia własnej wartości wśród emigrantów. Dr Maria Kalczyńska przedstawia komunikat o roli wydawnictw książkowych i polskiej prasy w życiu Polonii niemieckiej.

Trzeci blok to uwagi i komentarze aktualnej sytuacji Polaków w Niemczech z perspektywy socjologicznej. Zaliczam tu wystąpienia ks. prof. Leona Dyczewskiego i dr. Heinricha Mrowki. Ks. prof. L. Dyczewski zwraca uwagę, że najbardziej pożądanym stanem relacji między emigrantami i społeczeństwem przyjmującym jest integracja, czyli tworzenie zgodnej całości, złożonej z elementów charakterystycznych dla grupy etniczno-kulturowej oraz dla społeczeństwa przyjmującego. Badania empiryczne wskazują jednak na to, że Polacy wprawdzie żyją w niemieckim społeczeństwie, lecz nie tworzą tego społeczeństwa. Przyjmują więc cechy społeczeństwa przyjmującego, lecz nie wnoszą w nie żadnego wkładu. Za taki stan rzeczy winę ponosi nie tylko pasywność Polaków, lecz także szereg niedogodności i utrudnień administracji niemieckiej różnych szczebli wobec Polaków. Dr Heinrich Mrowka przedstawia ciekawe rozważania na temat obecnej sytuacji Polaków w Niemczech z perspektywy niemieckiej. Autor krytycznie ocenia fakt, że Polacy dostrzegani są wprawdzie jako mniejszość narodowa w Niemczech, lecz ani konstytucje poszczególnych landów niemieckich, ani Konstytucja Niemiec nie uznaje ich za mniejszość narodową. Zwraca on też uwagę, co godne jest podkreślenia, a o czym wydaje się nie wspominać w żadnym gremium, że to właśnie polska mniejszość do 1939 r. była głównym orędownikiem spraw wszystkich mniejszości wobec władz niemieckich.

Niewątpliwie omawiana pozycja warta jest polecenia historykom, politykom, socjologom i tym wszystkim, którzy mają wpływ na procesy normalizowania praw mniejszości narodowych, ze szczególnym uwzględnieniem praw mniejszości polskiej w Niemczech. Z pewnością też przyczyni się do bardziej świadomych wyborów krajów zamieszkania dokonywanych przez emigrantów.

*Justyna Szulich*

*Emigracja z ziem polskich w XX wieku. Drogi awansu emigrantów*, red. Adam Koseski, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, Pułtusk 1998, ss. 159.

Prezentowana tu praca zbiorowa, wydana w 1998 r. jako pokłosie sesji naukowej zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Humanistyczną w Pułtusk przy współdziałaniu Północnomazowieckiego Oddziału Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, zgodnie ze swym dwuczłonowym tytułem dzieli się na wyraźne dwie części. Pierwszą z nich stanowią opracowania będące syntetycznymi ujęciami dziejów emigracji różnych narodowości zamieszkujących ziemie polskie w XX w. Są to artykuły: E. Kołodzieja

(*Emigracja z ziem polskich od końca XIX w. do czasów współczesnych i tworzenie się skupisk polonijnych*), A. Koseskiego (*Emigracja Żydów z ziem polskich w XX w.*), J. Szczepańskiego (*Wychodźstwo zarobkowe z Mazowsza Północnego od końca XIX w. do I wojny światowej*). Druga część książki to osiem opracowań przedstawiających dokonania czy nawet sukcesy na trudnej drodze adaptacji emigrantów polskich do nowych warunków życia na obczyźnie i ich wkład w rozwój różnych dziedzin życia kilku wybranych krajów osiedlenia: Stanów Zjednoczonych (T. Radzik), Niemiec (J. Kozłowski), Francji (W. Śladkowski), Brazylii (W. Miodunka), Wielkiej Brytanii (T. Radzik), Australii (Jan Lenczarowicz), krajów afrykańskich (J. Knopek). Szczególną i ważną rolę duchowieństwa polskiego wśród emigracji polskiej omawia opracowanie ks. E. Walewandra.

Prezentowana publikacja obejmuje okres niemal całego stulecia wychodźstwa z ziem polskich, jednakże zamieszczone w niej teksty dotyczą w niejednakowym zakresie tak długiego przedziału czasowego. Niektóre z nich, z racji oczywistych, dotyczą życia Polonii po II wojnie światowej, np. Polonii australijskiej, która dopiero wówczas uformowała się; większość jednak koncentruje się na okresie międzywojennym, który przyniósł intensywną – choć z różnymi wahaniami – masową emigrację zarobkową z Polski, zarówno zamorską, jak i kontynentalną. Ten okres – i tak już dość dobrze udokumentowany w literaturze historycznej – zyskał dodatkową jeszcze porcję wiedzy. Znacznie mniej szczegółowych rezultatów badań naukowych nad Polonią znajdujemy w prezentowanej publikacji w odniesieniu do współcześnie istniejących skupisk nowej emigracji polskiej w różnych krajach. Przez wiele lat powojennych środowiska polonijne były rzadko tylko i raczej lokalnie obejmowane badaniami, np. socjologicznymi czy demograficznymi. Na podkreślenie więc zasługują obserwacje odnoszące się do skupisk emigracji polskiej z lat siedemdziesiątych, czy późniejszych, na terenie Niemiec (przytoczone badania L. Dyczewskiego i J. Załęckiego wśród Polaków w Bawarii) i Francji (badania W. Śladkowskiego, J. Gruszyńskiego, J. Sikory, L. Straszewicza).

Wydaje się jednak, iż autorzy poszczególnych artykułów zamieszczonych w recenzowanej tu pracy nie tyle zakładali sobie przekaz szczegółowych informacji o emigracji z Polski i życiu skupisk polonijnych w okresie stulecia – co byłoby zadaniem niemożliwym do zrealizowania – ile postawili sobie za cel naszkicowania bardziej ogólnych tendencji przemian, jakie stały się udziałem polskich emigrantów na różnych kontynentach i postrzeganych w różnych etapach ich pobytu poza krajem pochodzenia. Przemiany bowiem, czy – jak ujmuje to tytuł pracy – drogi awansu, zazwyczaj stanowią ciąg następujących po sobie ewolucyjnie, pokoleniowo zmian statusu społecznego, zawodowego i materialnego grupy etnicznej (polonijnej), stopnia jej uczestnictwa w kulturze i życiu politycznym społeczności lokalnych i całego kraju osiedlenia. Nie bez znaczenia są tu warunki oferowane emigrantom przez kraje przyjmujące: poziom rozwoju ekonomicznego, polityka wobec emigrantów (naciski asymilacyjne). Dobrą ilustracją wpływu tych czynników jest zróżnicowanie dróg awansu Polaków np. w Brazylii i Niemczech czy Australii zaprezentowane w recenzowanej książce. Autorzy jednak zgodnie podkreślają, iż tempo sukcesu i awansu emigrantów zależy w ogromnej mierze od ich poziomu wykształcenia, znajomości języka kraju osiedlenia, umiejętności szybkiej integracji do struktur społecznych i zawodowych, indywidualnej decyzji przyjęcia obywatelstwa danego kraju.

Lektura poszczególnych opracowań skłania do wypunktowania, choćby zwięzłego, najważniejszych przejawów i rezultatów awansu Polaków w różnych krajach:

1) Awans z najniższych początkowo pozycji w stratyfikacji zawodowej i społecznej w krajach imigracyjnych do wyższego – w sposób widoczny – poziomu życia ekonomicznego i zawodowego, do pewnego stopnia zamożności, np. awans emigracji polskiej w Niemczech przed I wojną światową z prac górniczych do prac rzemieślniczych i własnych małych przedsiębiorstw handlowych. Kolejnym pozytywnym przykładem jest aktualnie Polonia francuska, która w swym przekroju społeczno-zawodowym z grupy wybitnie robotniczej stopniowo zbliża się do przekroju społeczeństwa francuskiego o zatrudnieniu we wszystkich sektorach gospodarki narodowej, także w oświacie, nauce i kulturze.

2) Awans społeczny jako grupy etnicznej poprzez edukację kolejnych pokoleń emigrantów. O tej drodze wzrostu piszą niemal wszyscy autorzy. Bardzo znaczny awans jednak odnotowała tu Polonia brazylijska, początkowo zupełnie pozbawiona polskiej inteligencji, obecnie postrzegana jako grupa, która dała Brazylii wiele ceniowych jednostek w różnych zawodach inteligentkich. Na marginesie warto dodać, iż podobną ewolucję przeszła Polonia kanadyjska, niestety nie uwzględniona w prezentowanej książce.

3) Adaptacja do kultury kraju przyjmującego przy jednoczesnym utrzymaniu pewnego zakresu poczucia polskości; przykładem może być polska grupa etniczna w USA przed 1939 r., o której mówiono, iż „Polacy są całkiem zadawalająco zameerykanizowani, przyswoili sobie amerykańskie tradycje i historię, ale nie są odpowiednio zdepolonizowani” – (s. 63).

4) Pewien zakres, choć ciągle niezadowolający, tworzenia przez polską grupę etniczną lobbingu wobec władz politycznych kraju osiedlenia na rzecz interesów Polonii bądź Polski (np. w Australii).

5) Duszpasterstwo polskiej emigracji jako niekwestionowana pomoc w drodze do zmniejszenia napięć wewnętrznych, konfliktów i trudności moralnych w nowych warunkach życia na obczyźnie jako ważny czynnik ułatwiający harmonijny rozwój jednostek i grupy polonijnej w różnych krajach, co zdaje się być warunkiem *sine qua non* awansu w nowej rzeczywistości emigracyjnej.

Książka *Emigracja z ziem polskich w XX wieku* jest pracą zbiorową, zaopatrzona została w krótkie noty biograficzne 10 autorów tekstów w niej zamieszczonych. Są to wybitni znawcy problematyki polonijnej i emigracyjnej z kilku ośrodków badań polonijnych w kraju, stąd też książka prezentuje wysoki i profesjonalny poziom naukowy. Pewnym niedosytem jednak wydaje się brak opracowania syntetyzującego czy też porządkującego w sposób porównawczy dotychczasową wiedzę i badania na temat mechanizmów awansu Polonii w różnych krajach świata, co mogłoby stanowić od strony metodologicznej, jak i merytorycznej inspirację do dalszego śledzenia tej tak ważnej problematyki. Na szczegółowe opracowanie tematu awansu, dróg adaptacji w społeczeństwach wielu krajów osiedlenia, przemian świadomości i tożsamości narodowej zasługuje bowiem także ogromna rzesza najnowszej emigracji z ziem polskich z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych naszego stulecia.

Jadwiga Plewko